

Σάββας Στρούμπος

«Η απόγνωση είναι η πρώτη ύλη κάθε ξεσηκωμού»

Έφη Μαρίνου

09/07/2019

Ο σκηνοθέτης παρουσιάζει με την ομάδα του Σημείο Μηδέν την «Αντιγόνη» του Σοφοκλή, τραγωδία για τη διεκδίκηση της ζωής, στην καινούργια μετάφραση του Δημήτρη Δημητριάδη, περιοδεύοντας το καλοκαίρι σε επιλεγμένους σταθμούς, σε αρχαία και ανοιχτά θέατρα σε όλη την Ελλάδα.

Ο **Σάββας Στρούμπος** είναι σκηνοθέτης που στοχεύει στον πυρήνα των κειμένων με τα οποία καταπιάνεται αναδεικνύοντας την καθολική πολιτική τους διάσταση με την πιο διαλεκτική, καίρια, σημασία, ακόμα περισσότερο όταν πρόκειται για το αρχαίο δράμα. Αυτό επιχειρεί τώρα με την «Αντιγόνη» του Σοφοκλή αντιμετωπίζοντας το έργο όχι ως ταφική τραγωδία, όπως συνήθως χαρακτηρίζεται, αλλά ως τραγωδία για τη διεκδίκηση της ζωής.

Η παράσταση είναι το αποτέλεσμα πολύμηνου εργαστηρίου πάνω στην αρχαία τραγωδία που ξεκίνησε τον Οκτώβριο του 2018 και ολοκληρώθηκε με την πρεμιέρα της τον φετινό Μάιο. Η Αντιγόνη ετοιμάζεται τώρα για περιοδεία, την πρώτη που θα κάνει η ομάδα Σημείο Μηδέν του Σάββα Στρούμπου στο διάστημα της γόνιμης πορείας της από το 2008 που ιδρύθηκε, σε ανοιχτά θέατρα σ' όλη την Ελλάδα.

«Η Αντιγόνη ξεκινά από ένα βαθιά υπαρξιακό αίτημα, την ανάγκη ταφής του νεκρού αδελφού της» λέει ο σκηνοθέτης. «Αυτό το αίτημα τη συνδέει με τους προγόνους, με τους νεκρούς της, με τη ρίζα και το αίμα της. Όμως χρειάζεται να αντιπαρατεθεί μ' έναν νόμο του κράτους, με την ίδια την πολιτική εξουσία, την οποία αμφισβητεί ευθέως και με την οποία συγκρούεται ανελέητα

Έτσι, η στάση της (όχι μονάχα η πράξη της) με γεωμετρική πρόοδο γίνεται πολιτική, αλλά και βιοπολιτική, από την άποψη ότι ξεπερνάει το

ζητούμενο, που είναι η ταφή του νεκρού, και διαπερνά όλο το φάσμα της ζωής. Έτσι, ανοίγει το ζήτημα της συνύπαρξης και της συνομιλίας με τον Άλλον, τον διαφορετικό, αυτόν που τολμά να πάει κόντρα στο ρεύμα, αυτόν που διαφεύγει από τους κανόνες και τις νόρμες των κυρίαρχων. Προτάσσεται, επίσης, το αίτημα οι θεσμοί της πόλης να περιλαμβάνουν τις λειτουργίες της κριτικής και της εξέγερσης. Πρόκειται για τη διαρκή δυνατότητα αμφισβήτησης των νόμων, ανατροπής της κυρίαρχης αντίληψης περί εξουσίας και δικαιοσύνης».

Τι μπορεί να διεκδικεί, εν τέλει, μια γυναίκα και μάλιστα πολύ νέα, σε μια ταραγμένη εποχή επιμένοντας τόσο πεισματικά να θάψει τον νεκρό αδελφό της ενάντια στον Νόμο, παρά την τιμωρία;

Θα ήθελα να ξεκινήσω από ένα στοιχείο που συνήθως το παραβλέπουμε σ' αυτή την τραγωδία: ο εμφύλιος πόλεμος μεταξύ Θήβας και Άργους, αλλά και μεταξύ Ετεοκλή και Πολυνείκη, έχει μόλις τελειώσει με την αλληλοσφαγή των δύο αντρών. Η «Αντιγόνη» του Σοφοκλή ξεκινά ακριβώς στο τέλος του αδελφικού αλληλοσπαραγμού. Η χρονικότητα αυτή εντείνει στο έπακρο την επιθυμία της Αντιγόνης να θάψει τον νεκρό Πολυνείκη, για τον οποίο ο Κρέων απαιτεί να μείνει άταφος, τιμωρώντας έναν νεκρό για τις πράξεις του ως ζωντανού. Ξεκινώντας από τη διεκδίκηση της ταφής απέναντι στην κρατική εξουσία, η Αντιγόνη οδηγείται στη διεκδίκηση νέων όρων για την επανεκκίνηση της ζωής στην πόλη μετά τον πόλεμο: διεκδικεί την κυριαρχία της μνήμης πάνω στη λήθη.

Αν δεν προχωρήσουμε με γνώμονα το αιματηρό βίωμα του παρελθόντος, το μέλλον θα είναι εξίσου ή και χειρότερα καταστροφικό. Διεκδικεί τη δυνατότητα ριζικής αμφισβήτησης των νόμων και των θεσμών της εξουσίας, στον βαθμό που αυτοί είναι άδικοι. Διεκδικεί το δικαίωμα του διαφορετικού στην ύπαρξη και την αξιοπρέπεια. Δεν πρέπει ποτέ να ξεχνάμε ότι είναι γυναίκα. Για τους αρχαίους Αθηναίους αυτό θα ήταν κάτι το αδιανόητο. Κι από αυτή την άποψη, διεκδικεί τη φωνή αυτών που δεν έχουν φωνή. Διεκδικεί την ίδια τη διεκδικητική στάση απέναντι στη ζωή: το πάθος, τη συγκίνηση, το πένθος, τον πόθο, τη σύγκρουση, ως αδιαπραγμάτευτους όρους ύπαρξης που η βιοεξουσία απειλεί με κάθε τρόπο να καταστείλει.

Το σκεπτικό της παράστασης δεν περιορίζεται στη σύγκρουση Αντιγόνης-Κρέοντα και στο δίκιο του καθενός. Ένας άλλος σκηνοθετικός άξονας προβάλλει έναν επάλληλο κύκλο τραγωδιών, όπως η τραγωδία της εξουσίας, η τραγωδία της δημοκρατίας, η τραγωδία της υποταγής.

Δεν αντιλαμβανόμαστε τα τραγικά πρόσωπα στη στατικότητα τους. Δεν τα αντιμετωπίζουμε ως κουτάκια εκλογικευμένα και κανονικοποιημένα. Η τραγωδία, ως μελέτη του ανθρώπινου στα ακραία όρια Φύσης, Ύπαρξης και Ιστορίας, μας αποκαλύπτει ζωντανά σύμπαντα αντιφάσεων. Το κάθε πρόσωπο φέρει έναν αγωνιώδη πυρήνα πάθους και δέους με τον οποίο προσπαθούμε να συνδεθούμε και να τον εκφράσουμε. Η τραγωδία είναι το θέατρο της πιο ακραίας ετερότητας. Καθετί που η πόλη απωθεί ή φοβάται, καθετί που χρειάζεται να μετασχηματιστεί ή να ανατραπεί στη διαδικασία θέσμισης της πόλης, αποκαλύπτεται μ' όλη του την ένταση στην ορχήστρα του αρχαίου θεάτρου.

Αυτό που σήμερα ονομάζουμε κριτική στάση, οι τραγικοί ποιητές το ανέπτυξαν μέσα από το φίλτρο των μύθων με οξύτατη ένταση, με γνώμονα πάντα τη χειραφέτηση των πολιτών, χωρίς να φοβούνται την αντιπαράθεση με την εξουσία. Αντιμετώπισαμε την περίπτωση του Κρέοντα ως **τραγωδία της εξουσίας**, μελετήσαμε τις φαλλοκρατικές, στρατοκρατικές και πατριαρχικές διαστάσεις της και τον τρόπο που αναπτύσσονται στο «γίγνεσθαι – δυνάστης» του Κρέοντα.

Όπως ο Χορός αντιμετωπίστηκε υπό το πρίσμα της τραγωδίας **της δημοκρατίας**, επιχειρώντας δηλαδή να εκφράσουμε τους τρόπους που η συλλογικότητα αγωνιά, αναζητά τον προσανατολισμό της, αμφισβητεί και αυτο-αμφισβητείται, αναιρεί τα θέσφατα και αυτο-αναιρείται, πασχίζει για το δίκαιο, για την εύρεση του μέτρου, κι όλα αυτά χωρίς ίχνος εφησυχασμού, αλλά και χωρίς να περιμένει λύσεις από κάποια εξωκοσμική αρχή, θεό ή θεούς.

Οδηγούμαστε δηλαδή στον οντολογικό πυρήνα της τραγωδίας.

Οδηγούμαστε εκεί που η τραγωδία υπερβαίνει όλα τα στεγανά του πολιτικού θεάτρου και ανάγεται στη μεγάλη τέχνη που ερευνά το Ανθρώπινο μέσα στον Άνθρωπο, σε όλο του το φάσμα, από το ζώδες ως το θεϊκό, μέσα από όλη την πολλαπλότητα των παθών και με όλη την υπερβατική δύναμη του δέους. Το τραγικά αγωνιώδες ερώτημα τίθεται

ανελέητα: Προς τι ο άνθρωπος; Το οντολογικό στοιχείο στην τραγωδία συνδέεται με το ζήτημα του μύθου.

Οι τραγικοί επιστρέφουν πίσω και μέσα στο σκοτάδι του ανθρώπινου όντος, στις πιο απόκρυφες πλευρές της ύπαρξης κι εκεί μελετάνε όλες τις στιβάδες της έκστασης, της μανίας, του πάθους, διεισδύουν στο βάθος της ανθρώπινης δομής κι αφήνουν τον πυρήνα της να εκραγεί. Η επίγνωση αυτή υπήρξε για μας πηγή μεγάλης έμπνευσης. Θελήσαμε να συνδεθούμε με τη φωνή, το σώμα και το πνεύμα, με το πάθος και το δέος των τραγικών προσώπων και μέσα από εκεί να αντιμετωπίσουμε τα φλέγοντα ζητήματα για τα οποία ζουν, μάχονται και πεθαίνουν οι τραγικοί ήρωες.

Πιστεύω ότι η αλληλεπίδραση πολιτικού και οντολογικού στοιχείου στην τραγωδία μάς συνδέει με το ζήτημα του καθολικά χειραφετημένου ανθρώπου, ο οποίος είναι σε διαρκή διαλεκτική σχέση με όλες τις διαστάσεις του ψυχισμού του χωρίς τίποτα να απωθεί και, την ίδια στιγμή, παραμένει πεισματικά ενεργός πολίτης μιας ζωντανής συλλογικότητας, που αναλαμβάνει τις τύχες της ζωής της στα ίδια της τα χέρια.

Συνηθίζουμε να λέμε ότι αυτά τα έργα είναι διαχρονικά, οικουμενικά. Σήμερα που «άταφοι νεκροί» κείτονται σε δεκάδες θέατρα πολέμου, τι μήνυμα στέλνει η «Αντιγόνη» του Σοφοκλή;

Η αγωνιώδης αλληλεπίδρασή μας με τη σημερινή εποχή αποτελεί έναν από τους βασικούς λόγους που αντιμετωπίζουμε την «Αντιγόνη» ως τραγωδία για τη διεκδίκηση της ζωής. Η ένταση και οι κλυδωνισμοί της εποχής, ο έντονα μεταβατικός χαρακτήρας της, η ανάδυση όλων των δυνάμεων της βαρβαρότητας μέσα από την επιθανάτια αγωνία του σύγχρονου αγριανθρωπικού πολιτισμού, αλλά και οι πολλές δυνατότητες αντίστασης, αμφισβήτησης, ξεσηκωμού των καταπιεσμένων κάθε μορφής ενάντια στο υπάρχον που βυρσοδομεί στα σώματα, τα μυαλά και τις ψυχές μας είναι συστατικά στοιχεία αυτού του σκεπτικού.

Η θανατοφορία της νεαρής Αντιγόνης δεν είναι καταθλιπτική, δεν είναι παθητική, ούτε μοιρολατρική. Θα τη χαρακτηρίζα ηρωική. Διαπερνά τον φόβο, επιλέγει τον θάνατο και διεκδικεί με κάθε κόστος μια αξιοβίωτη ζωή.

Πόσο είναι «μοίρα» τα δεινά της ανθρωπότητας έτσι όπως έχει εδραιωθεί ένα βιοπολιτικό σύστημα αιώνες τώρα; Πόσο μετράει η βούληση μια ώριμης κοινωνίας, αποφασισμένης να αλλάξει τα δεδομένα, να διεκδικήσει νέους, πραγματικά ανθρώπινους όρους ζωής;

Ο Σοφοκλής είναι αυτός ο τραγικός που μας έδειξε ότι ο άνθρωπος έχει τη δυνατότητα να υπερβαίνει τη «μοίρα» που του επιβάλλεται. Τι κάνει ο Οιδίπους; Οι μελετητές λένε ότι έχουμε την τραγωδία της μοίρας. Αν κάτι τέτοιο ίσχυε, θα είχαμε ένα θρίλερ με ψυχαναλυτικές προεκτάσεις, όμως θα αγνοούσαμε το συμβάν της αυτο-τύφλωσης. Ο Οιδίπους υπερβαίνει τη μοίρα του με δική του ελεύθερη βούληση. Έχουμε δηλαδή την τραγωδία της ελευθερίας και από τον Οιδίποδα, άρα ως δυνατότητα περνάμε σε όλη την πάσχουσα ανθρωπότητα.

Η βιοεξουσία έχει αδιανόητους τρόπους να καταργεί τη μνήμη, οδηγώντας τις μάζες των ανθρώπων στον ωκεανό της λήθης. Το ερώτημα είναι τραγικά αγωνιώδες: Θα διδαχθεί ποτέ η ανθρωπότητα από την Ιστορία; Η ίδια όμως η Ιστορία είναι η πρώτη και μεγάλη τραγωδία. Γεμάτη αντιφάσεις και τραύματα, πάθος και πένθος, εξεγέρσεις και πολέμους. Η προσδοκία της κάθαρσης, παρ' όλες τις απογοητεύσεις, αποτελεί πηγή μεγάλης ενέργειας για τους καταπιεσμένους. Δεν πρόκειται βέβαια για κάποια διακοσμητική αισιοδοξία.

Η απόγνωση είναι η πρώτη ύλη κάθε ξεσηκωμού. Η ελπίδα ανήκει σ' αυτούς που δεν έχουν ελπίδα. Συμπεριλαμβάνει την επίγνωση των αντιφάσεων και τη διαπερνά. Η συνείδηση δεν κινητοποιείται με το πάτημα ενός κουμπιού. Είναι κι αυτή ζωντανός οργανισμός, λειτουργεί αλματικά, συγκρουσιακά, συσσωρεύει την απόγνωση και την ελπίδα, εκρηγνύει προς κατευθύνσεις που κανείς δεν περιμένει, σπάζοντας το συνεχές της εξαθλίωσης. Η Ιστορία ως τραγωδία δεν δίνει εγγυήσεις, δεν καθησυχάζει. Όπως η σκηνή του θεάτρου, είναι κι αυτή ένα πεδίο μάχης, με όλα τα ενδεχόμενα ανοιχτά.